

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Kristijan Radojčić

Globalna zavest in trajnostni razvoj

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Kristijan Radojčić

Mentor: red. prof. dr. Franc Mali

Globalna zavest in trajnostni razvoj

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Globalna zavest in trajnostni razvoj

Koncept trajnostnega razvoja predstavlja smernico za razvoj globalnega sveta v prihodnosti, pri čemer se izpostavlja ravnotežje med naravo, družbo in ekonomijo. Le to je pomembno za vzdržnost in trajnost našega doma, planeta Zemlja. Uveljavljanje koncepta trajnostnega razvoja je vse prej kot lahka naloga, saj globalni družbeni sistem predstavlja kompleksen sistem odnosov. Industrializirano globalno gospodarstvo je pospešilo proces globalizacije. Posledice razširjenega družbenoekonomskega koncepta, ki temelji na ekonomski rasti, večanju ponudbe in potrošnje, so neracionalna poraba naravnih virov, onesnaževanje okolja ter ustvarjanje globalne družbene neenakosti in revščine. Potrebna je izgradnja globalne zavesti, to je vsem nam skupna zavest, ki se kaže v zavedanju, da živimo na planetu Zemlja. Globalna zavest predstavlja tudi zavedanje o procesih globalizacije, zaradi česar postajamo globalni državljani. Na tej osnovi lahko oziroma bi morali preseči ozke lokalne okvire razmišljanja o razvojnih problemih sodobne družbe. To nam daje osnovo za razmišljanje o tem, da so potrebne spremembe vrednot in načel na globalni ravni, ki se kažejo v načelih trajnostnega razvoja.

Ključne besede: Globalna zavest, globalizacija, svetovni sistem, globalni problemi, trajnostni razvoj

Global consciousness and sustainable development

The concept of sustainable development with an emphasis on equilibrium between nature, society and economy represents the key principles towards a sustainable future of our commons. All this is important for sustainment of life in our »home«, planet Earth. However, in order to achieve a society which would act to the principles of sustainability, we have to deal with the complex societal relations within the global societal system. Industrialized global economy has enhanced the process of globalization. Furthermore, the widespread socioeconomic concept based on economic growth, increase in demand and consumerism are the reasons for irrational consumption of natural resources, pollution, global social inequality and poverty. Global consciousness means that we are aware of the fact that we all have something in common. We are residents of the same planet. Globalization is the reason why we should go beyond the bounds of local frameworks of thinking and solve development problems of the contemporary society as a whole. We are all becoming global citizens. On the basis of this, the values and principles of sustainability should be implemented globally and at all societal levels.

Key words: Global consciousness, globalization, world system, global problems, sustainable development

KAZALO

1	Uvod	5
2	Globalna zavest	8
2.1	Kot razumevanje sveta v katerem živimo.....	8
2.2	V pomenu kolektivne zavesti.....	9
2.3	Globalna identiteta kot nacionalna identiteta	9
2.4	Kot zavedanje o sodobnih globalnih problemih.....	10
	Slika 2.4.1	11
	Slika 2.4.2	11
3	Svetovni sistem in globalizacija	13
3.1	Državni sistem.....	14
3.2	Globalno gospodarstvo.....	15
3.3	Pogledi na globalizacijo	18
	3.3.1 <i>Vpliv procesov globalizacije na neenakomeren razvoj v svetu</i>	24
4	Trajnostni razvoj	26
4.1	Razvoj koncepta trajnosti	26
4.2	Trajnostni razvoj na sceni	27
4.3	Razlogi za uveljavljanje koncepta trajnostnega razvoja	28
	4.3.1 <i>Načela trajnosti</i>	29
4.4	Uveljavljanje koncepta trajnostnega razvoja v prakso	30
	4.4.1 <i>Globalno izobraževanje</i>	32
5	Sklep	36
6	Literatura	37

1 Uvod

Kaj bi lahko predstavljalo rdečo nit, ki bi lahko združevala zelo različne kulturne vzorce človeštva? Odgovor je globalna zavest. Gre za zavest, ki naj bi bila vsem nam skupna in bi imela skupne značilnosti. Kaj lahko predstavlja skupne značilnosti v takšni različnosti? Odgovor je zavedanje, da živimo na planetu Zemlja, ki ima omejeno količino naravnih virov, ki človeštvu zagotavljajo obstoj in življenje. Kaj pa, če to zavedanje že obstaja in smo zaradi omejenosti virov vpeti v vojne med različnimi družbenimi skupinami, ki si želijo zagotoviti svoj obstoj? Kaj pa, če globalna zavest zares pomeni zavedanje o tem, da je količina resursov omejena in da je človeštvo s takšno rastjo prebivalstva obsojeno na podhranjenost in izčrpavanje naravnih virov do onemoglosti? Ali se bo naš scenarij končal tako kot scenarij ljudi, ki so živeli na Velikonočnem otoku? Odgovora ne poznamo. Način, s katerim se lahko izognemo takšnemu scenariju, je sposobnost ljudi, da se povezujejo, sodelujejo, razumejo, izmenjujejo znanja in ideje ter tako pridejo do rešitev za trajnostni razvoj človeštva.

Globalna zavest je vsem nam skupna zavest, ki se kaže v zavedanju, da živimo na planetu Zemlja. Iz te trditve lahko sklepamo, da imamo vsi ljudje enako temeljno značilnost. Hkrati lahko sklepamo, da si vsi ljudje želimo, da bi na planetu v podobnih razmerah lahko živele tudi prihodnje generacije. Da bi takšen skupen cilj dosegli, pa mora biti naše delovanje na planetu postavljeno znotraj okvirov trajnostnega razvoja, takšnega razvoja, ki bi prihodnjim generacijam zagotovil primerne pogoje za življenje. Vsebina globalne zavesti je lahko tudi (globalno) zavedanje o tem, da našim življenjem v skupnem domu grozi skupen problem, to je (globalna) destabilizacija podnebja, ki lahko povzroči (globalno) družbeno destabilizacijo.

Globalna zavest predstavlja zavedanje o procesih globalizacije, ki so ljudi povezali na ekonomski, politični in kulturni ravni. Posledica globalizacije je nastanek modernega svetovnega sistema in s tem industrializacije na globalni ravni. Ali globalizacija za človeštvo na globalni ravni prinaša dobit ali izgubo, je odvisno tudi od našega delovanja in ravnanja v prihodnosti. Debat o tem, ali je zares človek kriv za podnebne spremembe je veliko, argumenti pa so si nasprotujoči. Nesporno dejstvo je, da je človek s tehnološkim razvojem in

globalnim gospodarstvom korenito spremenil podobo Zemljinega površja ter vdrl v zakone narave. Dokaz za to dobimo, če pogledamo okoli sebe.

Koncept trajnostnega razvoja predstavlja spremembo načel pri našem delovanju znotraj svetovnega sistema. Zavedanju o globalnih problemih sodobne družbe sledi težnja po izgradnji globalne zavesti, ki se danes demonstrira v konceptu trajnostnega razvoja. To je vidno iz vsakodnevnega življenja, kjer se trajnostni razvoj vse večkrat pojavlja s pozitivnim predznakom, ko gre za strateško načrtovanje podjetij, teženj civilne družbe za trajnostni razvoj, držav, ki ustanavljajo posebne agencije za izdelavo strateških načrtov za doseganje trajnostnega razvoja, in nenazadnje mednarodnih organizacij, ki s svojimi programi širijo zavest z načeli trajnostnega razvoja. Ali kot pravi Drago Kos (2004, 333), »skorajda ni mogoče najti več razvojnega dokumenta ali pa razmišljanja, ki se ne bi skliceval na »trajnostne« cilje in načela«. Vendar pa je zaradi kompleksnosti svetovnega sistema in procesov globalizacije njegova implementacija precej počasna, zato se v delu usmerim tudi na uveljavljanje koncepta trajnostnega razvoja v prakso. Pri tem izpostavim pristop, ki temelji na interdisciplinarnem sodelovanju med številnimi vpletenimi strokami ter koncept globalnega izobraževanja oziroma izobraževanja za razvoj.

Cilj diplomskega dela je prikazati svet kot celoto, kjer potekajo kompleksni družbeni odnosi. Omejil se bom na oris svetovnega sistema, s katerim želim izpostaviti njegove glavne akterje. To so države, podjetja in mednarodne institucije, ki skupaj sodelujejo v globalnem gospodarstvu. Z razpravo o globalizaciji pa želim izpostaviti različne poglede na ta proces ter pozitivne in negativne posledice globalnega gospodarstva.

Analiziral bom moderni svetovni sistem in fenomen globalizacije. Z njima je povezano zavedanje, da postajamo globalni državljani in da na tej osnovi lahko oziroma bi morali preseči ozke lokalne okvire razmišljanja o razvojnih problemih sodobne družbe. To nam daje osnovo za razmišljanje o tem, da so potrebne spremembe vrednot in načel na globalni ravni, ki se kažejo v načelih trajnostnega razvoja.

Z analizo svetovnega sistema in fenomena globalizacije želim potrditi tudi predpostavko, da globalno gospodarstvo igra vodilno vlogo pri procesih globalizacije in razvoju človeštva, da so njegovi vplivi in posledice prisotni na vseh ravneh družbenega delovanja, ter da ne deluje v skladu z načeli trajnostnega razvoja družbe. Domnevam, da načela trajnostnega razvoja predstavljajo smernico za razvoj družbe v prihodnosti in da je možna izgradnja globalne zavesti z načeli trajnostnega razvoja.

2 Globalna zavest

Vsi ljudje imamo zavest. Ljudje in naše zavesti se razlikujejo glede na okoliščine njene izgradnje. Izgradnja zavesti poteka s socializacijo, kjer ponotranjimo vrednote najbližjih, družine, kasneje pa tudi širše okolice, družbe. To je tudi »celota idej, spoznanj o čem, kot jo ima kak osebek sploh« (SSKJ 2001, 806). Naše delovanje deluje v okvirih naučenih vrednot, ki smo jih dobili od okolja v katerem živimo. Kasneje lahko pri izgradnji zavesti, z izobraževanjem in izgradnjo lastnega kritičnega mišljenja, svojo zavest tudi nadgrajujemo z »zavedanjem, da je kaj treba upoštevati pri svojem mišljenju, ravnanju« (SSKJ 2001, 806).

Izhajam torej iz stališča, da so naše zavesti konstrukt socializacije in da je le-ta odraz vrednot in načel družbe v kateri živimo.

2.1 Kot razumevanje sveta v katerem živimo

Globalno zavest lahko razumemo kot zavest, ki je skupna vsem prebivalcem planeta. To je lahko že zavedanje o tem, da živimo na planetu Zemlja. Vendar pa je globalna zavest zabrisana z lokalnimi okvirji, zato se naše zavesti različno izoblikujejo, na to pa vplivajo predvsem kulturne razlike in nacionalne identitete.

Globalno zavest lahko razumemo tudi kot zavedanje o globalnem, predvsem kot razumevanje sveta v katerem živimo. Je zavest, ki se oddalji od lokalnih okvirjev in svet spozna kot celoto, ter sebe doživlja kot globalnega državljana znotraj globalne kulture. Na takšen način globalno zavest vidi tudi Roland Robertson (v Wunderlich in Warrier 2007, 250).

Globalna zavest v diplomskem delu nastopa kot vsem nam skupno razumevanje oziroma zavedanje sveta v katerem živimo. Nastopa v obliki globalnega državljanstva, ki vključuje upoštevanje načel trajnostnega razvoja pri svojem mišljenju in ravnanju na globalni ravni.

2.2 V pomenu kolektivne zavesti

Durkheim (1960) takšno zavest, ki je vsem skupna, poimenuje kolektivna zavest in jo jemlje kot skupno družbeno vez, ki je izražena v skupnih vrednotah, normah, veri in ideologiji ter izvira iz družbe. Hkrati pa omenja individualizem kot neizogibno posledico delitve dela, ki se razvija v škodo naših skupnih vrednot, morale, vere in normativnih pravil družbe. Z izgubo skupnih pravil in vrednot izgubimo tudi občutek skupnosti oziroma identitete s skupino. Družbena vez je šibkejša, družbena pravila pa ne zagotavljajo več moralnega vodila. Zato se je Durkheim usmeril v raziskovanje religije, kjer je ugotovil, da religija ni le družbena kreacija, temveč je moč skupnosti, ki se jo časti. Moč skupnosti nad posameznikom tako presega obstoj posameznika, kateremu ljudje dajemo sveti značaj. S čaščenjem boga tako posamezniki nevede častijo moč kolektiva, moč, ki jih je ustvarila in jih vodi. Religija je torej ena glavnih sil, ki ustvari kolektivno zavest in dovoljuje posamezniku, da preseže samega sebe in dela za dobro družbe. Z delitvijo dela je tradicionalna religija izgubila pomen. Kaj je torej tisto, kar lahko posameznike zopet združi? Francoska revolucija je vzpostavila vrsto praznikov z namenom, da bi se obdržala njena načela. »Nesmrtnih evangelijev ni, zato tudi ni razloga, da ne bi verjeli, da ima človeštvo zmožnost ustvariti nove« (Durkheim 1954, 475–6).

2.3 Globalna identiteta kot nacionalna identiteta

Z razumevanjem izgradnje nacionalne identitete lahko sklepamo, da je možna tudi izgradnja globalne identitete, le da je postavljena na drugačnih temeljih oziroma lahko deluje skupaj z njo. Koncept moderne države, suverene entitete, se je pričel z vestfalskim mirom leta 1648, ki je končal 30 let trajajočo vojno v Evropi, zrušil Sveto Rimsko cesarstvo ter zmanjšal avtoriteto Papežu. Nastale so neodvisne politične tvorbe z določenim teritorijem. Sistem se je razvijal nekaj stoletji, renesansa pa je spodbudila razvoj novih tehnologij, orožja, iznajdbo tiskarskega stroja in s tem nove oblike komunikacij. V 19. stoletju se je koncept države združil s konceptom naroda, to je skupina ljudi s skupno kolektivno identiteto, ki ima skupno zgodovino, skupen jezik, etnične in rasne podobnosti in skupne kulturne lastnosti. Za to obdobje je značilen tudi nastanek nacionalizma, ideje, da ima vsak narod pravico do lastne države in da je narod izvor za legitimnost države. Cilj nacionalističnih gibanj je bil ustvariti naključje med naslednjimi petimi točkami: ljudstvom, kot etnično oziroma skupno identiteto;

državo, kot političnim sistemom; narodom, kot skupnost; vlado, kot administracijo, in teritorijem, nad katerim ima narod ekskluzivne pravice.

Nacionalna država je konstrukt, ki vključuje teritorij in kulturno homogen politični prostor. Predstavljena je kot družbeno, prostorsko in zgodovinsko dejstvo, ki je stvarno, pomensko in trajajoče. Konstrukt nacionalne identitete se doseže z vrsto ideoloških praks in nacionalističnih pristopov, kot so kulturne in jezikovne podobnosti, religija, zgodbe o skupnem izkustvu zmage ali boja, trditve o nacionalnem karakterju in invencija ritualov, simbolov, ki nacijo obogatijo s kolektivnim izrazom, zagotovitev državljskih pravic in pravil, simbolov državnosti, kot so zastava, grbi, spomeniki, državni prazniki in zgodovinske osebnosti. Vzpostavitev temeljnih mitov in legend nacijo obogati z originalnostjo. Hkrati imajo države dolžnost vzpostaviti javne ustanove, predvsem šolstvo, ki služi za izobraževanje ter pomembno sekundarno socializacijo, ter zdravstvo, ki skrbi za zdravje svojih državljanov (Wundwrllich in Warriier, 221–3).

Države so del modernega svetovnega sistema. Več o tem, v poglavju kjer je analiziran svetovni sistem.

2.4 Kot zavedanje o sodobnih globalnih problemih

Globalna zavest predstavlja tudi zavedanje o sodobnih globalnih okoljskih in družbenih problemih človeštva, ki so posledica človekovega obstoja in delovanja na Zemlji. Naštel bom le nekaj dejstev, ki to dokazujejo.

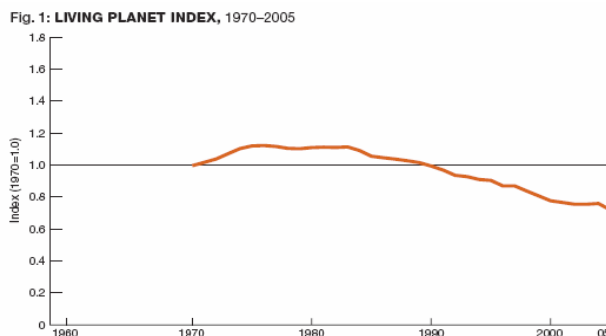
- Odpadki:

Človek na leto ustvari 320 milijonov ton nevarnih odpadkov pretežno iz kemične industrije, 140 milijonov ton organskih in anorganskih kemikalij iz industrijskih obratov, 13 milijonov ton neporabljene hrane, 12 milijonov ton ogljikovega dioksida in tako naprej. Vsi ti odpadki so posledica naše potrošnje, za katero stojijo mogočni industrijski obrati, izkoriščanje naravnih virov, urbanizacija ipd. Da vse to lahko deluje pa potrebujemo električno energijo, ki jo proizvajajo elektrarne (Raven in drugi 2008).

- Zmanjšanje naravnih bogastev:

The World Wild Fund je organizacija, ki raziskuje globalno količino naravnih bogastev in njeno spreminjanje skozi leta. Od leta 1970 do leta 1995 se je indeks »živečega planeta« zmanjšal za 30 odstotkov (glej Sliko 2.4.1), kar pomeni, da je Zemlja v roku ene človeške generacije izgubila za 30 odstotkov njenih naravnih bogastev (World Wild Fund).

Slika 2.4.1: Kazalnik naravnih bogastev

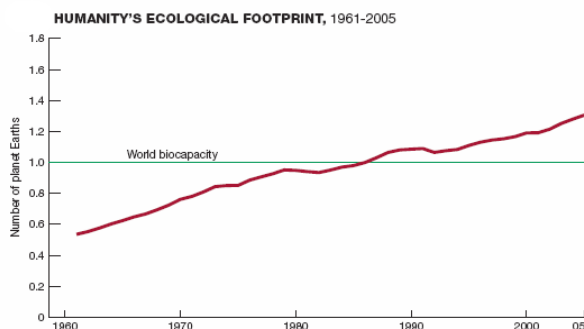

Vir: World Wild Fund.

- Poraba:

Poraba naravnih virov in proizvodnja, katere posledica je onesnaževanje, zmanjšujejo Zemljin sistem za ohranjanje življenj. Naravnim ciklom in ekosistemom so zmanjšane možnosti vitalnih funkcij, ki podpirajo vse življenje na Zemlji. Človekov vpliv na okolje se meri z »ekološkim odtisom«. Kazalnik ekološkega odtisa kaže (glej Sliko 2.4.2), da človeštvo porabi 25 odstotkov več, kot Zemlja lahko proizvede (World Wild Fund).

Slika 2.4.2: Kazalnik ekološkega odtisa

Vir: World Wild fund.

- Rast prebivalstva in neenakomerna porazdelitev hrane

Eden od vzrokov okoljskih problemov je tudi rast prebivalstva. Največjo spremembo na planetu predstavlja drastična rast prebivalstva, saj se je število ljudi od leta 1950 do leta 2000 povečalo iz 2,5 milijard na 6,1 milijarde. Projekcije kažejo, da se lahko število ljudi na Zemlji do leta 2050 poveča na 8,9 milijard (United Nations 2004).

Z rastjo prebivalstva se povečuje potreba po virih za hrano. Razlog za »uničenje tropskega deževnega gozda, ki znaša 40 milijonov hektarjev na leto, kot rezultat človeške aktivnosti« (Pickering in Owen 1994, 251), je tudi spreminjanje gozdnatih površin za namene poljedelstva.

Pomembno je predvsem dejstvo, da hrana ni enakomerno razporejena. Neenakomerna porazdelitev hrane je razlog, da je danes na svetu lačnih 800 milijonov ljudi. Do obdobja med letoma 2000 in 2002 je število podhranjenih ljudi po svetu naraslo na 852 milijona. 815 milijonov podhranjenih ljudi je bilo v državah v razvoju, 28 milijonov v državah v tranziciji in 9 milijonov v razvitih državah (World food programme).

3 Svetovni sistem in globalizacija

Globalna zavest vključuje tudi zavedanje o sistemskem delovanju sveta v katerega je vpeto naše vsakdanje življenje. Z analitičnim pristopom preučevanja svetovnega sistema, lahko opišemo zgodovino in mehanizme modernega svetovnega sistema. Kot pravi Wallerstein (2005, xi), »analitični pristop lahko uporabljamo za očitranje struktur znanja, kot metodo in vidik«. Kot metodo in vidik sem analizo svetovnega sistema uporabil tudi sam.

Sodobni svetovni sistem ima svoj izvor v 16. stoletju, ko sta evropska industrializacija in kolonializacija postavili temelje za globalizacijo in nastanek modernega svetovnega sistema. Roland Robertson (1992, 56–60) razlikuje pet faz globalizacije. V prvi fazi (1400–1750) smo priča evropskemu odkrivanju sveta, razširjanju katoliške vere, nastanku vestfalskega sistema držav ter moderne geografije, tj. sveta razdeljenega na suverene države. Druga faza (1750–1875) predstavlja utrditev državnega sistema, ki temelji na suverenosti nacionalnih držav v Evropi in Severni Ameriki. Odnose med suverenimi državami so gradili mednarodni režimi na podlagi diplomatskih norm in konvencij. Razsvetljenstvo in prva stopnja industrializacije sta spreminjali evropsko družbo in ekonomijo. Hkrati se je širil evropski kolonializem. V tretji fazi (1875–1925) se je globalizacija soočila z veliki spremembami, saj je sovpadala z drugo industrijsko revolucijo – revolucijo komunikacijske in transportne tehnologije, ki je vodila v povečanje števila in hitrosti komunikacij, povečanje kapacitet ladjedelništva, izgradnjo železniških omrežji, vpeljavo novega množičnega tovarniškega načina proizvodnje. Ostale inovacije so predstavljale telegraf, telefon, širjenje uporabe elektrike, radia in letal. Globalna trgovina se je razcvetela. Četrta faza (1925–1960) predstavlja vzpostavitev sistema mednarodnih institucij globalnih razsežnosti; Organizacija združenih narodov ter Breton Woodsov sistem institucij, ki vključuje Mednarodni denarni sklad, Svetovno banko in Splošni sporazum o carinah in trgovini, predhodnik današnje Svetovne trgovinske organizacije. Sodobna globalizacija (1960 do danes) se od predhodnih faz razlikuje po novih vzorcih migracij in globalnim vplivom informacijskih in komunikacijskih tehnologij, ki so povečale hitrost in količino kroženja dobrin, kapitala, storitev, idej in ljudi.

Robertsonove faze globalizacije izpostavljajo fenomene, ki so pomembni za raziskovanje sodobne globalne družbe. Nastanek državnega sistema, industrializacija, kolonializem, globalna trgovina, sistem mednarodnih institucij in tehnološki razvoj so pomembni elementi procesa globalizacije. »Kolonializem je tudi posebna oblika globalizacije, saj se je trgovina med metropolami in kolonijami silovito razmahnila« (Svetličič 2004, 25).

»Svet v katerem živimo, moderni svetovni sistem, ima svoj izvor v 16. stoletju. Ta svetovni sistem se je takrat nahajal le v delu sveta, predvsem v Evropi in Amerikah. Skozi čas se je razširil na globalno raven. To je, in je vedno bilo, svetovno gospodarstvo. To je, in je vedno bilo, kapitalistično svetovno gospodarstvo« (Wallerstein 2005, 23).

Glavno vlogo v modernem svetovnem sistemu igrata državni sistem in globalno gospodarstvo, zato se bom njima posvetil v nadaljevanju. »Globalno gospodarstvo je veliko geografsko območje z delitvijo dela¹, izmenjavo dobrin, tokov kapitala in dela. Glavna značilnost svetovnega sistema je, da ni omejen na enotno politično strukturo, temveč mnogo političnih enot ohlapno povezanih v meddržavni sistem« (Wallerstein 2005, 23).

3.1 Državni sistem

Moderni državni sistem, je vestfalski sistem, organizacija človeštva v teritorialno določene in suverene nacionalne države. Omenil sem že, da ima vestfalski državni sistem korenine v letu 1648, takrat so si evropski monarhi priznali medsebojne pravice do odločanja na lastnih teritorijih brez zunanjega vmešavanja. Šele v 20. stoletju, z razpadom globalnih imperijev, sta državnost ter narodna pravica do samoodločanja postali edini načeli, s katerimi so se svetovni narodi začeli politično organizirati. Glede na njegov izvor, bi lahko rekli, da je vestfalski sistem, moderni sistem držav kolonializiral celoten planet (Held 2004, 133).

Wallerstein (2005, 42) trdi, da je suverenost koncept, ki je bil izumljen v modernem svetovnem sistemu. Njegov primarni namen je popolna avtonomija državne moči. Vendar pa moderne države delujejo znotraj večjega kroga držav, tako imenovanem meddržavnem

---

¹ Delitev dela je termin, ki je povezan predvsem s procesom industrializacije. Predstavlja specializacijo del za določena področja, kar zvišuje produktivnost v produkcijskem procesu.

sistemu. Pravila, ki zagotavljajo avtonomijo in njene omejitve, so določena z mednarodnim pravom.

S francosko revolucijo in idejami razsvetljenstva se je koncept suverenosti z monarha oziroma zakonodajalca preselil na ljudi. Nasledek teh sprememb je pomenil, da so ljudje postali državljani. Danes je dojemanje tega koncepta tako osnovno, da težko razumemo, kakšno radikalno spremembo je predstavljal preobrat s »predmetov« na »državljan«. Biti državljan pomeni pravico do sodelovanja na enaki ravni z vsemi ostalimi državljani pri osnovnih državnih odločitvah. Biti državljan je pomenilo, da ni več oseb, ki bi imeli višji status od državljana, kar so recimo predstavljali aristokrati. Biti državljan je pomenilo, da je bil vsak sprejet kot racionalna oseba zmožna političnih odločitev. To se kaže predvsem v volilni pravici (Wallerstein 2005, 51).

Delovanju držav, ki skupaj s podjetji nastopajo v globalnem gospodarstvu se posvečam v naslednjem poglavju.

3.2 Globalno gospodarstvo

Vpeti smo v globalno gospodarstvo; končni izdelek, ki ga kupimo v Evropi je narejen v Aziji, material je uvožen iz Južne Amerike, koordinacijo poslovnih procesov s pomočjo informacijske tehnologije pa upravljajo velika multinacionalna podjetja, ki med seboj, kot blagovne znamke, konkurirajo na svetovnem trgu.

»Globalno gospodarstvo vključuje mnogo kultur in skupin z različnimi praksami. Zato v svetovnem gospodarstvu ne moremo pričakovati politične in kulturne homogenosti. Kar združuje strukturo globalnega gospodarstva je delitev dela, ki je njegov sestavni del« (Wallerstein 2005, 23).

Posamezniki in obrtniki, ki proizvajajo zato, da bi izdelke na trgu prodali z namenom, da si zagotovijo dobiček obstajajo že tisoče let po vsem svetu. Tudi delo za plačilo je poznano že tisoče let. V kapitalističnem sistemu smo samo takrat, ko sistem daje prednost brezkončnemu oplajanju kapitala. S takšno definicijo je samo moderni svetovni sistem kapitalističen sistem. Brezkončno oplajanje je dokaj enostaven koncept. Pomeni, da

posamezniki in podjetja ustvarjajo kapital z namenom, da bi ustvarili še več kapitala, proces je kontinuiran in brez konca. Če trdimo, da sistem daje prioriteto brezkončnemu oplajanju kapitala, to pomeni, da obstajajo strukturni mehanizmi, s katerimi so tisti, ki delujejo z drugačnimi motivacijami kaznovani in eliminirani iz družbene scene, obratno od tistih, ki delujejo z ustreznimi motivacijami ter so nagrajeni in z uspehom obogateni (Wallerstein 2005, 24).

Razumevanje odnosa med podjetji in državami je ključnega pomena za razumevanje delovanja kapitalističnega globalnega gospodarstva. Z vidika podjetnikov, ki delujejo znotraj svetovnega gospodarstva, suvereni državni organi delujejo na sedmih področjih: države postavljajo pravila, če in pod kakšnimi pogoji lahko dobrine, kapital in delovna sila prečkajo njene meje; narekujejo pravila povezana z lastniškimi pravicami znotraj države; postavljajo pravila na trgu delovne sile; odločajo o tem, katere stroške morajo podjetja internalizirati; odločajo o tem, kateri poslovni procesi se lahko monopolizirajo in do kakšne mere; obdavčujejo; lahko uporabijo svojo moč tako, da vplivajo na odločitve drugih držav v zvezi z njenimi podjetji (Wallerstein 2005, 46).

Uradna ideologija večine kapitalistov je *laissez-faire*² doktrina, ki pomeni nevmešavanje vlad v delo podjetji na trgu. Suverena država ima v teoriji pravico odločati, kaj lahko prečka njene meje in pod kakšnimi pogoji. Močnejša ko je država, bolj učinkovit je njen birokratski mehanizem, kar pomeni večjo zmožnost uveljavljanja odločitev, povezanih z čezmejnimi transakcijami. To je pretok dobrin, kapitala in oseb. Prodajalci si želijo, da bi njihovi izdelki preskočili omejitve in obdavčevanja na tujih trgih. Na drugi strani si konkurenčni prodajalci, ki se nahajajo znotraj državnih meja želijo vmešavanje države, ki določajo tarife in kvote ali dajejo subvencije domačim izdelkom. Vsakršna odločitev, ki jo sprejme država, daje prednost enim ali drugim podjetjem (Wallerstein 2005, 46).

Značilnost globalnega gospodarstva je, da so svetovni trgi preplavljeni z izdelki, ki med seboj konkurirajo z nižjimi cenami ali kvaliteto. Zaradi konkurence v morju podjetij na svobodnem globalnem trgu, ki prodajajo podobne izdelke za enake ciljne skupine, podjetja

---

² Izraz »laissez-faire« izhaja iz francoščine, pomeni »pustite naj se zgodi«.

na različne načine zmanjšujejo svoje stroške, nekateri uporabljajo manj kvalitetne materiale, nekateri proizvodnjo svojih izdelkov preselijo v državo oziroma regijo, kjer je delovna sila cenejša, nekateri sedeže podjetji preselijo v državo, kjer so davki od prihodka ali okoljske dajatve manjši, nekatera odpadke, ki nastajajo pri proizvodnem procesu enostavno odvržejo. Kot pravi Wallerstein (2005, 48), »je zmožnost eksternalizacije stroškov podjetji glavna predpostavka kapitalistične aktivnosti«.

»Globalno gospodarstvo predstavlja zbor mnogih institucij, katere sestavljajo kombinacijo njegovih procesov in so medsebojno povezane. Temeljne institucije so trgi in podjetja, ki tekmujejo na trgih; države, ki so povezane v meddržavni sistem; gospodinjstva, ki so tudi del družbenih razredov in statusne skupine« (Wallerstein 2005, 24).

Zgornja opredelitev se kaže tudi v tem, da podjetja svoje izdelke promovirajo s strateškim marketingom, katerega posledica je potrošniška kultura. Svetovna produkcija izdelkov je najprej slonela na potrebi gospodinjstev. Ko so bile potrebe zadoščene, so podjetja s promocijo življenjskih slogov začele ustvarjati nove potrebe, zato da bi obdržale ekonomsko rast, ki zagotavlja delovna mesta, profit za lastnike podjetji ter obstoj na trgu. To se kaže tudi v tem, da ljudje v določenih logotipih in sloganih, ki predstavljajo izdelke, prepoznavamo zadovoljitev potreb. Kozmetične izdelke Loreala uporabljajo »ženske, ki se cenijo«, »uživamo« in osvežujemo se s Coca-colo, »zmoremo« premostiti izredne razdalje v športnih čevljih Nike, si na hitro napolnimo baterije s Snickersom ipd. Obstajajo tudi izdelki, ki določajo status v družbi. Tako imamo na trgu izdelke prestižnih blagovnih znamk, ki označujejo naš položaj v družbi. Trenutno so priljubljeni prestižni terenski avtomobili.

Globalno gospodarstvo predstavljajo tudi mednarodne institucije, ki so se izoblikovale po drugi svetovni vojni z namenom, da se svetovno gospodarstvo uredi, se mu postavi nadzor in vodenje ter da se prepreči samovoljno ravnanje in diskriminiranje. Leta 1944 sta bili na konferenci v Bretton Woodsu ustanovljeni mednarodni instituciji, Mednarodni denarni sklad (IMF) in Svetovna banka (WB), leta 1995 pa je bila po preoblikovanju Splošnega sporazuma o carinah in trgovini (GATT) ustanovljena še Svetovna trgovinska organizacija (WTO).

Omenjene mednarodne institucije narekujejo pravila, načela in postopke delovanja držav in podjetij na gospodarskem področju s katerimi se skrbi za red in preglednost.

WTO zagotavlja nemoteno, predvidljivo in svobodno trgovino, ki je osnova za gospodarsko rast (Soros 2002, 35). IMF zagotavlja finančno stabilnost držav članic, cilj Svetovne banke pa je spodbujanje mednarodnega investiranja in s tem pospeševanje razvoja. Vse skupaj naj bi prineslo stabilen razvoj svetovnega gospodarstva z večjo blaginjo za vse države članice (Mrak 2002, 456–7).

3.3 Pogledi na globalizacijo

Civilizacijo, v kateri živimo danes, bi lahko postavili v globalno dimenzijo, saj smo ljudje, ki živimo na različnih geografskih področjih, soodvisni in povezani z ekonomskimi, političnimi in kulturnimi tokovi, ki so del procesa globalizacije. Kot pravi Kindleberger³ (v Svetličič 2004, 25), »se je zgodovina globalizacije začela že s čezmejno trgovino na velike razdalje, še predno je Kolumb odkril novi svet. Vendar ne smemo govoriti o mednarodni trgovini, saj nacionalne države niso nastale vse do 17. oz. 18 stoletja. Veliki imperiji pa so trgovali na velike razdalje že od leta 1900 pred našim štetjem« (Kindleberger v Svetličič 2004, 25).

Kot sem v nalogi že večkrat opozoril, je globalizacija kompleksen pojem. Njene značilnosti so med drugim tudi tesnejši družbeni odnosi, ki se kažejo kot obstoj kulturnih, ekonomskih in političnih tokov znotraj svetovnih omrežij; regionalizacija, kot povečana povezanost med državami na določenem geografskem področju; intenzifikacija tokov, kar se kaže v razvoju komunikacijskih tehnologij, ki so spremenile dožemanje družbenega in geografskega prostora; interpenetracija, ki se kaže v povečani prisotnosti kulturnih proizvodov zunaj nacionalnih meja, kot je na primer pitje Coca-cola v Braziliji in plesanje ob brazilski glasbi v Sloveniji; nastanek globalnih struktur, ki se kažejo kot formalni in neformalni institucionalni dogovori, ki so potrebni delovanje globalnih omrežij (Held 2004, 21).

---

³ Kindleberger, C. 2000. The historical roots of globalization. *Global focus* 12 (1): 17–26

Kompleksnost pojma »globalizacija« je razvidna v pogledih na njo. V nadaljevanju bom opozoril na nekatere razlike v pogledih med optimističnimi in pesimistični globalisti, internacionalisti in transformacionisti.

Globalisti vidijo globalizacijo kot neizogiben razvoj, na katerega tradicionalne politične institucije, kot je nacionalna država, ne morejo vplivati. Vpliv globalizacije se čuti po celem svetu, saj zaradi povečane povezave na globalni ravni nacionalne meje izgubljajo svojo pomembnost. Nacionalne kulture, gospodarstva in politika so zajete v mrežo globalnih tokov, kar zmanjšuje lokalne in nacionalne razlike, avtonomijo in suverenost ter proizvaja bolj homogeno globalno kulturo in gospodarstvo (Held 2004, 22). Kot dokaz so lahko McDonaldsove restavracije po svetu, ki so znane po tem, da ustvarjajo posebne sendviče po okusu lokalnega prebivalstva. S specifično lokalno ponudbo se približajo ljudem v nameri, da bi postali njihovi kupci. V Italiji je to The Parmigiano Reggiano, v Indiji Chicken Maharaja Mac, v Hong Kongu Red Bean Pie, v Braziliji nam ponudijo Quiche de Queijo, povsod pa bomo našli tudi vse ostale McDonaldsove specialitete, kot je na primer Big Mac (McDonalds). Lahko bi rekli, da se je McDonalds »glokaliziral«, kar pomeni, da je združil svoj globalni produkt z lokalnim okusom, v zameno za to pa dobil lojalne lokalne uporabnike.

Globalisti se naslanjajo na nastanek novih globalnih struktur, katerih pravila določajo, kako naj države, podjetja in ljudje delujejo, zato so vsakršni poskusi upora zoper njih obsojeni na propad (Held 2004, 22). Pri tem se misli predvsem na IMF, WB in WTO.

Optimistični globalisti se naslanjajo na pozitivne strani globalizacije in na potenciale tesnejših družbenih odnosov, ki izboljšujejo kvaliteto življenja, dvigujejo življenjski standard in zbližujejo ljudi, kar posledično krepi izmenjavo kulturnih praks in razumevanje med narodi po svetu tako, da skozi globalno komunikacijo postajamo svetovni državljani. S priznavanjem nevarnosti globalnega onesnaževanja, pozitivni globalisti stojijo za tezo, da lahko naš položaj izboljšamo tako, da vzamemo odgovornost za zmanjšanje nevzdržne potrošnje in razvijamo nove tehnologije, ki bi lahko zmanjšale ravni našega onesnaževanja (Held 2004, 22).

Pesimistični globalisti, kot nasprotje, trdijo, da svet postaja manj raznolik in bolj homogen. Poudarjajo, da prevlada ekonomskih in političnih interesov, predvsem v

gospodarsko najmočnejših državah, lahko zatre težnje po spremembah ter tako delujejo sebi v prid. Zmanjšanje suverenosti in brisanje nacionalnih identitet vidijo negativno ter se sklicujejo predvsem na neenake posledice globalizacije. Pri tem mislijo predvsem na nekvalificirano delovno silo, kot glavne žrtve globalizacije (Held 2004, 22).

Internacionalističen oziroma tradicionalističen pogled je skeptičen pogled na globalizacijo. Trdijo, da je pomen globalizacije, kot nove faze razvoja, pretiran ter da se ekonomski in socialni tokovi ne razlikujejo od tistih, ki so se pojavljali v prejšnjih zgodovinskih časih. Verjamejo, da je večina ekonomskih in socialnih aktivnosti bolj regionalne kot globalne narave ter pomembno vlogo priznavajo nacionalnim državam. Evropsko unijo navajajo kot primer povečane pomembnosti regionalizacije kot pa globalizacije. Poudarjajo, da so države, kot avtonomne agencije, odločne pri določanju svojih ekonomskih in političnih prioritet in ohranjanju koncepta države blaginje. Internacionalisti podpirajo skupine civilne družbe, ki se upirajo prioritetam za razvoj globalnih poslov in poudarjajo globalne neenakosti, kot nasledek prioritet (Held 2004, 23).

Transformacionisti verjamejo, da globalizacija predstavlja velik preobrat, vendar pa dvomijo o neizogibnosti njenih vplivov. Trdijo, da so nacionalne in lokalne agencije še zmeraj močno prisotne pri odločanju ter da bi bilo nepremišljeno, če bi zavračali pojem globalizacije ali podcenjevali njene materialne vplive in učinke. V skladu s tem pogledom, so posledice sodobnih globalnih interakcij kompleksne, raznolike in nepredvidljive. S tem se misli na to, da je avtonomija nacionalnih držav omejena z oblikami transnacionalnih moči, ki se kažejo kot prioritete vodilnih korporacij pri izpolnjevanju lastnih poslovnih ciljev ter kot pomembna potreba po tekmovanju na globalnih trgih. Rešitve temeljijo na novih strukturah za zagotavljanje demokracije in globalnem sistemu upravljanja. V takšnem sistemu bi bile institucije opolnomočene in demokratizirane, nacionalne države pa bi vseeno obdržale ključno vlogo, legitimnost in odgovornost pri kreiranju politik na določenem teritoriju (Held 2004, 23–4).

Globalizacija je pogosto opisana kot drugo ime za proces amerikanizacije, ki pomeni ekonomski in kulturni vpliv, ki so ga Združene države Amerike razširile po svetu po drugi

svetovni vojni. To se nanaša predvsem na njena podjetja McDonalds, Coca-cola, Microsoft ipd. Podjetja imajo sedeže v ZDA, delujejo pa v velikem številu držav, takšna podjetja so poimenovana kot multinacionalna podjetja (Wunderlich in Warriier 2007, 30).

Problem se pojavi, ko imajo takšna podjetja največkrat več moči kot nacionalne države, kar že pripelje do termina neoliberalistične ekonomske teorije, katere bistvo je, da se države ne vmešavajo v svobodno trgovino, kar pomeni, da zahteva fleksibilen in dereguliran trg delovne sile in privatizacijo gospodarstva vključno z javnimi servisi.

Neoliberalizem je prišel do izraza z reformami ameriškega predsednika Ronalda Reagana in britanske premierke Margaret Thatcher, ki sta v 80-ih letih 20. stoletja izpeljala številne reforme, ki so državi odvzele vmešavanje v gospodarstvo. Med te sodijo privatizacija državnih sredstev, deregulacija gospodarstva, nižanje davkov za podjetja in posledično ukinjanje določenih javnih servisov države blaginje. Neoliberalizem oziroma teorija o svobodnem trgu je po padcu sovjetskega bloka postala vodilni ekonomski model, ki ga je prevzela tudi finančna institucija IMF (Wunderlich in Warriier 2007, 225).

Nasproti neoliberalističnemu pristopu stoji ekonomska teorija Johna Maynarda Keynesa, ki je v svojem delu »Splošna teorija o zaposlenosti, interesih in denarju« (Keynes v Wunderlich in Warriier 2007, 198), poudaril vlogo države v ekonomskem modelu. Keynes je poudaril, da svobodni trg ni samozadosten, v smislu posledic, ki bi jih povzročilo neuspešno poslovanje. Z namenom, da bi podjetje bilo uspešno in bi razvijalo tehnologijo, je le-to primorano zniževati stroške na račun zaposlenih, kar bi posledično pripeljalo do višje stopnje nezaposlenosti in socialnih posledic. Tezo je podkrepil z argumentom, da povpraševanje zagotavlja proizvodnjo. Država bi lahko stimulirala razvoj ekonomije z javnimi servisi, kot so šolstvo in zdravstvo, s socialno politiko, ki bi zagotavljala stabilnost, pri neuspešnem poslovanju podjetij pa bi lahko intervenirala z denarno pomočjo. Večina evropskih držav deluje na keynesijanskem ekonomskem modelu, ki ga poznamo kot koncept socialne države in države blaginje (Wunderlich in Warriier 2007, 198).

Razširjena teza o amerikanizaciji je termin vesternizacija, ki pomeni, da se svet s širjenjem struktur, institucij in kulture »zahodne modernosti«, to je liberalne demokracije, potrošništva, individualizma, svobodne trgovine, kapitalizma in množičnih medijev, počasi spreminja in usklajuje z ameriškimi in zahodnimi vrednotami. Svet dobiva homogeno obliko,

kar se nanaša predvsem na način, kako je družba organizirana. Nekateri govorijo tudi o kulturni homogenizaciji oziroma kulturnem imperializmu.

Teorije o kulturnem imperializmu se nanašajo na proces kulturne, politične in ekonomske homogenizacije in proces deteritorializacije kulture. Velike in dominantne družbe naj bi vplivale na manjše in šibkejše na izkoriščevalski način. Na svet se gleda iz zahodnjaške perspektive kot najboljše in najprimernejše kulture oziroma načina življenja. Zahodne vrednote in norme se preko močnega kapitala in množičnih medijev prenesejo na geografsko področje, kjer imajo močne zahodne države (centri) oziroma multinacionalna podjetja interes. Interes je največkrat povezan z naravnimi viri in hkrati širjenjem trga. Največja bojazen kulturnega imperializma zahodne kulture je, da lahko ta postane prevladujoča norma, ki temelji na individualizmu, potrošništvu in vedno novem napredku. Tako se prej obstoječe vrednote in norme kulture v določeni regiji lahko močno spremenijo ali hibridizirajo, domači proizvodi pa so lahko močno ogroženi zaradi obsežne medijske propagande in dobro preučene globalnega marketinga (Wunderlich in Warrier 2007, 92–3).

Vendar obstaja tudi nasproten pogled, ki zagovarja, da gre za dvostransko relacijo, kjer naj bi šlo za to, da se določene kulturne oblike pojavijo v samem centru zahoda in vplivajo na spremembo izgleda okolja v samem središču dominantne kulture.

Arjun Appadurai (1996) zagovarja teorijo različnih tokov, ki se vzpostavlja med različnimi akterji: nacionalnimi državami, multinacionalnimi podjetji, religijskimi, političnimi in ekonomskimi gibanji, vasmimi, soseščinami, družinami. Poudari gibanje ljudi in kapitala, ki združuje politične, finančne in kulturne tokove znotraj in med zahodnimi in nezahodnimi državami v združeno celoto. Z omenjanjem diaspor po svetu poskuša razložiti nastanek postnarodov in deteritorializacijo nacionalnih držav z razlikovanjem naroda in države. Poudarja, da ne obstaja en kulturni ali ekonomski hegemon, ki bi lahko homogeniziral svet, procesi diverzifikacije, podobnosti in razdrobljenosti pa nastajajo sočasno.

Pogled z vidika kulturnega imperializma, kulturne homogenizacije in kulturne heterogenizacije je pomemben pri razumevanju globalizacijskih procesov v smislu tokov in

razvoja družbe. Z razvojem mednarodnih institucij, ki uravnavajo delovanje globalnega gospodarstva in vključevanjem držav v WTO, so zahodna podjetja odprla svoja vrata tudi drugod po svetu ter ponudila »zahodni način« proizvodnje. Ponudili so tudi novo obliko organizacije v poslovnem procesu in posledično spremembe v kulturi. S tem, ko se je svet odprl ameriškim in zahodnim podjetjem, se je ustvaril tudi kulturni vpliv iz ožje in širše perspektive. Preko globalnega gospodarstva poteka izmenjava kulturnih praks, vendar pa je način izmenjave kulturnih praks zgrajen na enakih sistemskih temeljih. Nacionalne ekonomske in socialne politike so se prisiljene prilagajati standardom in kriterijem, ki jih postavljajo institucije globalnega gospodarskega sistema, kar privede do tega, da se način produkcije in organizacije izenačuje, kar je posledično privedlo do nastanka globalne kulture oziroma kulturne homogenizacije.

O kulturni heterogenizaciji bi torej lahko govorili iz ožjega okvira, v smislu izmenjave mikrokulturnih fenomenov, tradicije in glokalizacije. Na globalni ravni pa se način življenja preko svetovnega gospodarskega sistema homogenizira. »Imperialist« je v tem primeru tisti, ki ima v določenem času in prostoru večji vpliv oziroma moč, ki se ne meri samo v ekonomskih kazalcih, ampak »na žalost« še zmeraj tudi vojaški moči. Do sedaj so to moč imele predvsem ZDA in evropske države, zato so nastali tudi termini amerikanizacije in vesternizacije sveta.

Globalno zavest bi v kontekstu globalizacije lahko razumeli tudi kot razumevanje globaliziranega sveta ter posameznikovo delovanje znotraj globalne kulture, ki je posledica globalnega gospodarstva. Iz tega sledi, da je globalna zavest vsem nam skupna zavest, s katero se zavedamo, da smo postali globalno povezani skozi globalno gospodarstvo in je naše delovanje na lokalni ravni del kompleksnega globalnega sistema, kjer potekajo številni tokovi v več smereh. Hkrati bi to lahko pomenilo, da imamo prebivalci tega planeta vsaj dve državljanstvi in identiteti, prvo je državljanstvo države v kateri smo rojeni in živimo ter nacionalna identiteta oziroma zavest, drugo pa je globalno državljanstvo in globalna identiteta oziroma zavest. Vendar pa ima to drugo državljanstvo veliko pomanjkljivost, zaradi katere se pogledi na globalno državljanstvo med ljudmi močno razlikujejo. To je globalna neenakost.

3.3.1 Vpliv procesov globalizacije na neenakomeren razvoj v svetu

Globalizacija je pomagala oblikovati priložnosti za nekatere ljudi, skupine, države, o katerih si niso upali poprej niti sanjati. Nekateri kazalniki človekovega razvoja, kot so pismenost, šolanje, smrtnost dojenčkov, pričakovana življenjska doba, so se zadnjih nekaj desetletji enormno izboljšali. Obenem pa so ekonomska preobrazba, liberalizacija, tehnološke spremembe in zaostrena konkurenca na trgu blaga in delovne sile, kar vse spremlja globalizacijo, prispevali k vedno večji revščini, neenakomernostim, negotovosti glede delovnih mest, slabljenju institucij in socialne podpore ter eroziji identitet in vrednot (Streeten v Svetličič 2004, 38).

Svetličič v nadaljevanju ravno tako navaja Streetena (Streeten v Svetličič 2004, 38), ki je naredil bilanco stanja pridobitnikov in oškodovancev globalizacije. Med pridobitniki so proizvodnja in dobički, velika podjetja, ljudje, ki imajo sredstva, ljudje, ki so kvalificirani, posojilodajalc, poslovneži in ekonomisti. Med oškodovance pa je navedel zaposlenost in plače, ljudi brez sredstev, neizobražene, posojilojemalce, mala podjetja, okoljevarstvenike, delavce, zagovornike pravic potrošnikov, zagovornike demokracije, kmete.

Svetličič (2004, 22) omenja soodvisnost in mobilnost kot posledico vseh vrst ekonomske svobode. Dogodki na enem koncu sveta bistveno vplivajo na vse države in posameznike na svetu. To je omogočila informacijsko-komunikacijska revolucija, liberalizacija in deregulacija trgov, ki je spodbudila mobilnost blaga in storitev (vključno s tehnologijo in znanjem).

Globalizacijo lahko razumemo kot pozitivno, če vzamemo primer Kitajske, ki je z vključitvijo v globalno gospodarstvo doživela naglo gospodarsko rast. V to nas prepričajo dejstva, ki jih navaja Ferfila (2007, 242):

- V zadnjih 25 letih je Kitajska desetkrat povečala svoj delež v svetovnem izvozu.
- Po letu 1990 je rast kitajskega izvoza v absolutnih zneskih presegla rast izvoza držav v regiji, ki jih je izpodrinila s svetovnih trgov z niskimi mezdami (Južno Korejo, Tajvan, Singapur, Indijo in Indonezijo).
- Leta 2002 je Kitajska nadomestila Evropsko unijo in Mehiko kot glavna izvoznica računalnikov, potrošne elektronike in drugih proizvodov informacijske tehnologije v ZDA.

- V letu 2003 je iz tovarn v tuji lasti prihajala približno ena tretjina kitajske proizvodnje.
- Kitajska skokovito povečuje svojo infrastrukturo za proizvodnjo bolj zahtevnih izdelkov.

V istem primeru lahko globalizacijo razumemo kot negativno, kot posledico širjenja ekonomskega sistema, ki temelji na ekonomski rasti in ustvarjanju dobička ter večanju konkurence na globalnem trgu, zaradi katere so podjetja, da bi si zagotovila dobiček in obstoj, primorana zniževati delovne in okoljske standarde.

Ugotavljam, da imajo glavno vlogo v modernem svetovnem sistemu države in podjetja, ki skupaj nastopajo v globalnem gospodarstvu. Globalno gospodarstvo igra vodilno vlogo pri procesih globalizacije, saj je njegov vpliv prisoten na vseh ravneh družbenega delovanja. Različnost pogledov na globalizacijo pa potrjuje njeno kompleksnost oziroma kompleksnost družbenih odnosov.

Predvsem zaradi zavedanja o globalnih družbenih neenakostih in okoljskih problemih, za katere bi lahko trdili, da so posledica svetovnega sistema, se vedno bolj govori o konceptu trajnostnega razvoja. To je vidno iz vsakodnevnega življenja, kjer se trajnostni razvoj vse večkrat pojavlja s pozitivnim predznakom, ko gre za strateško načrtovanje podjetij, teženj civilne družbe za trajnostni razvoj, držav, ki ustanavljajo posebne agencije za izdelavo strateških načrtov za doseganje trajnostnega razvoja, in nenazadnje mednarodnih organizacij, ki s svojimi programi širijo zavest z načeli trajnostnega razvoja. Ali kot pravi Drago Kos (2004, 333), »skorajda ni mogoče najti več razvojnega dokumenta ali pa razmišljanja, ki se ne bi skliceval na »trajnostne« cilje in načela«. V naslednjem poglavju se zato posvečam konceptu trajnostnega razvoja in njegovemu uveljavljanju.

4 Trajnostni razvoj

V tem poglavju je predstavljen koncept trajnostnega zaradi hipoteze, da globalno gospodarstvo ne deluje v skladu z načeli trajnostnega razvoja družbe, ter domneve, da nastopa kot smernica za razvoj družbe v prihodnosti in posledično lahko postane vsem nam skupna globalna zavest.

4.1 Razvoj koncepta trajnosti

Pojem trajnosti ni nov. Njegove korenine lahko najdemo že v delih klasične ekonomske znanosti, v zgodnjih poskusih odgovorov na vprašanje, kakšna je perspektiva razvoja družbe. To vključuje predvsem iskanje odgovorov na vprašanja, ki so vezana na omejenost naravnih virov, predvsem zemljišč, demografsko rast ter padajoče donose v proizvodnji. V zgodnji fazi razvoja ekonomske znanosti se je pojavila teza o neizogibnem dolgoročnem stacionarnem stanju, brez ekonomske in demografske rasti. Po mišljenju klasikov, bi se obdobja rasti prebivalstva in dviga življenjskega standarda, z delovanjem zakona o padajočih donosih, spreminjala v stagnacijo in siromašenje, kar pomeni, da je na dolgi rok samo ničelna rast gospodarstva in družbe mogoča in stabilna. V toku razvoja ekonomske znanosti je bila ta pesimistična teza, s strani več šol in smeri, ki so izhajale iz rezultatov tehnološkega napredka in novih, tako geografskih kot znanstvenih, odkritij, ovržena. Ekonomska znanost 19. stoletja ponuja optimistično vizijo prihodnosti človeštva. Vendar pa so se v začetku 20. stoletja z deli Graya in Hotellinga postavile teoretične osnove za analizo optimalne uporabe neobnovljivih virov (Pešič 2002, 10).

Neoklasična ekonomska teorija rasti, ki je nastala v 20. stoletju, popolnoma zavrača kakršno koli potrebo po stacionarnem stanju, vprašanje izčrpanosti virov pa izgublja pomembnost. Znanstveno-tehnološki napredek postaja osnovni dejavnik gospodarskega in družbenega razvoja ter mu pripada osrednje mesto v teoriji. Več desetletij dolgo obdobje stabilne rasti svetovnega gospodarstva, ki je nastopilo po drugi svetovni vojni, obdobje pantehnološkega optimizma, je podprlo vero v neomejene možnosti znanstveno-tehnološkega napredka. V sedemdesetih letih 20. stoletja so se s pojavom stagflacije, tj.

istočasne nezaposlenosti in inflacije, pojavili dvomi v pantehnološki optimizem. Konec dobe so zaznamovali t. i. naftni šoki, katerim je sledila rast svetovnih cen številnih surovin in energije. Tako se je začelo novo obdobje ekonomske miselnosti, ki je bilo navdihnjeno predvsem iz dosežkov naravoslovnih znanosti, predvsem fizike, in sicer termodinamike, in biologije, predvsem ekologije. Uporaba novih teoretičnih okvirjev je omogočila nastanek nove discipline, ekonomike življenjskega okolja. Prva dela so bila vezana predvsem na poglede onesnaževanja, največji korak v razvoju ekonomske teorije pa je predstavljala knjiga Nicholasa Georgescu-Roegenega »Zakon entropije in ekonomski proces« (Pešič 2002, 11). V istem času so pogledi Meadowsa in sodelavcev, posvečeni izčrpavanju virov in možnim mejam rasti, preusmerili pozornost širše svetovne, znanstvene in politične javnosti. Tako se je koncept trajnostnega razvoja znašel na samem vrhu prioritet mednarodne politične akcije (Pešič 2002, 11).

4.2 Trajnostni razvoj na sceni

V Stockholmu so se leta 1972, na konferenci Združenih narodov o življenjskem okolju, odločili za ustanovitev Programa Združenih narodov za okolje (UNEP). Temu je sledilo ustanavljanje nacionalnih agencij za okolje v večjem delu držav. Leta 1980 je s strani Mednarodne unije za zaščito okolja razglašen program globalne akcije za spodbujanje trajnosti, Svetovna strategija za ohranitev okolja. Zatem, leta 1983, je s strani Združenih narodov ustanovljena Svetovna komisija za okolje in razvoj, kasneje imenovana Brundtlandova komisija (Pešič 2002, 12).

Z zaznavo nevarnosti potencialnih podnebnih sprememb sta Svetovna meteorološka organizacija (WMO) in UNEP leta 1988 ustanovili Medvladno panelo o klimatskih spremembah (IPCC), katere cilj je, da s svojimi delovnimi skupinami zbira relevantne znanstvene, tehnološke in družbeno-ekonomske informacije, ki so povezani s klimatskimi spremembami, katerih vzrok je človek. Številne aktivnosti vladnih in nevladnih organizacij po celem svetu so bile razlog za Konferenco Združenih narodov (ZN) za okolje in razvoj (UNCED), ki je potekala leta 1992 v Riu de Janeiru. Na konferenci sta bila sprejeta pomembna dokumenta: Okvirna konvencija ZN o klimatskih spremembah ter Konvencija o biološki raznolikosti. Naslednjega leta, leta 1993, je bila ustanovljena Komisija ZN za trajnostni razvoj

(CSD), s primarnim ciljem spremljanja izvajanja pomembnih dokumentov in aktov. V devetdesetih letih se število organizacij, ki spodbujajo trajnostni razvoj močno poveča, tako sta bila ustanovljena Mednarodni inštitut za okolje in razvoj (IIED) ter Inštitut svetovnih virov (WRI). Mnoge od obstoječih mednarodnih institucij, na primer Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD) in Svetovna banka intenzivno spodbujajo trajnostni razvoj. Tako je leta 1991 začel delovati Sklad globalnega življenjskega okolja (GEF), ki državam v razvoju ponuja posojila za reševanje ekoloških problemov. Avgusta 2002 so se na Svetovnem vrhu o trajnostnem razvoju v Johannesburgu države udeleženske dogovorile, da v čim krajšem roku izdelajo nacionalne strategije trajnostnega razvoja (Pešič 2002, 12–4).

Na nujnost trajnega, uravnoveženega razvoja človeštva je leta 1972 opozorilo tudi »Poročilo Rimskega kluba o težavnem položaju človeštva«, ki bi ga lahko preimenovali tudi v prvi svetovni trajnostnorazvojni dokument. Temeljna poanta tega poročila je bila opozarjanje na iztekanje časa, ki ga ima človeštvo na voljo, da se izogne preobremenitvi nosilnih sposobnosti okolja (Kos 2004, 334).

4.3 Razlogi za uveljavljanje koncepta trajnostnega razvoja

Zgoraj navedeno dokazuje, da je koncept trajnosti danes široko sprejet kot pogoj za obstanek in napredek človeštva. Razlogi za to se morda skrivajo v odgovoru na vprašanje, zakaj mora biti ekonomska aktivnost trajnostna.

Na prvem mestu obstajajo močni moralni razlogi, da potomstvo današnje generacije podeduje nič manj pogojev za razvoj kot jih imamo mi danes. Takšna obrazložitev je zasnovana na teoriji pravičnosti Johna Rawlsa (Rawls v Pešič 2002, 13), ki poudarja temeljni princip moralne pravice, kot enakovredni pravici vsakega človeka do najširše osnovne svobode, ki ne vpliva na svobodo drugih. Torej, pravica zdajšnje generacije do izkoriščanja naravnih virov in okolja ne sme ogroziti enake pravice bodočim generacijam.

Druga skupina razlogov za trajnostni razvoj so ekološke narave. Če naravo kot tako ovrednotimo, tj. da ohranjanje biološke raznolikosti ali zalog naravnih virov opravičimo s tem, da je človek samo del narave ter da nima pravice, da jo nepovratno spreminja, je

vsakršna ekonomska aktivnost s katero se ruši raznolikost živega sveta oziroma bogastvo naravnih virov nesprejemljiv. Ta vidik se lahko nanaša tudi na moralni vidik, le da se potencira naš odnos do ostalih živih bitij in narave v celoti.

Kot tretji razlog, ki opravičuje koncept trajnosti lahko navedemo ekonomski argument, da je trajnostni razvoj učinkovitejši. Nespoštovanje koncepta trajnosti vodi k neučinkovitemu gospodarskemu razvoju v smislu vse večje porabe virov in energije (Pešič 2002, 12–4).

4.3.1 Načela trajnosti

Poleg načela medgeneracijske pravičnosti »trajnostni razvoj pomeni zadovoljevanje potreb sedanje generacije, ne da bi s tem ogrozili sposobnost prihodnjih generacij za zadovoljevanje njihovih potreb«, je Brundtlandova komisija (WCED 1987, 14) v svojem poročilu trajnostnega razvoja izpostavila tudi načelo, da je potrebno na lokalni in globalni razvoj načrtovati tako, da bodo uravnotežene tri temeljne komponente: varovanje okolja, ekonomska rast in družbena enakost.

Listina o Zemlji (The Earth Charter Initiative), predstavlja deklaracijo o osnovnih moralnih načelih napredka človeštva v 21. stoletju. Sprejelo jo je več kot 4500 mednarodnih organizacij in več kot 250 univerz po svetu. Listina je bila po desetih letih oblikovanja sprejeta marca leta 2000. Vključuje 16 ključnih načel, ki so razdeljene na štiri skupine:

1. Spoštovanje in skrb za življenje

- Spoštovanje planeta Zemlje in vseh oblik življenja na njej.
- Skrb za življenje, izražena skozi razumevanje, sočutje in ljubezen.
- Gradnja demokratskih družb v katerih sodelujejo vsi na trajen in miroljuben način.
- Ohranitev zemljine velikodušnosti in lepot za sedanje in bodoče generacije.

2. Ekološka celovitost

- Ohranitev celovitosti ekosistema s posebnim poudarkom na biotsko raznovrstnost in naravne procese, ki podpirajo življenje.
- Preprečitev škode kot najboljšo metodo za zaščito življenjskega okolja in maksimalno spoštovanje principa previdnosti v vseh situacijah kadar nivo znanja ni zadovoljivo.

- Ekonomska aktivnost, ki ne bo vplivala na regenerativno sposobnost zemlje, človekove pravice in socialno varstvo.
- Napredek na ravni proučevanja okoljske trajnosti in odprto izmenjavo znanj.

3. Družbena in ekonomska pravičnost

- Preprečevanje revščine.
- Zagotoviti, da bodo ekonomske aktivnosti in institucije na vseh ravneh spodbujale človeški razvoj na enakopraven in trajnosten način.
- Spodbujanje enakosti med spoloma, univerzalnega šolstva, zdravstvenega varstva in možnosti zaposlitve.
- Spoštovanje pravic vseh, brez diskriminacije v naravnem in družbenem okolju, ki ljudem zagotovi dostojanstvo, telesno zdravje, duhovno blaginjo s posebnim poudarkom na avtohtone skupine in manjšine.

4. Demokracija, nenasilje in mir

- Krepitev demokratičnih institucij na vseh nivojih, zagotovitev transparentnosti in odgovornosti vlad, svobodno politično aktivnost in dostop do inštitucij za zaščito pravic.
- Vključitev koncepta vseživljenjskega učenja v formalno izobraževanje, kot pridobitev znanja in veščin pomembnih za trajnosten način življenja.
- Uvidevno in odgovorno ravnanje z vsemi živimi bitji.
- Spodbujanje kulturne tolerance, nenasilja in miru.

4.4 Uveljavljanje koncepta trajnostnega razvoja v prakso

Ugotavljam, da je koncept trajnostnega razvoja že močno prisoten in uveljavljen. Vendar pa zaradi kompleksnosti svetovnega sistema potrebuje pristop s katerim bi lahko dosegli učinkovitejšo implementacijo načel trajnostnega razvoja.

Po Kosu (2004, 332–9), bi moral pristop k trajnostnemu razvoju potekati na analitični normativni in strateški ravni, kar bi posledično prispevalo k temu, da bi končno prišlo do

vsebinskega interdisciplinarnega sodelovanja med številnimi vpletenimi naravoslovnimi, tehničnimi in družboslovnimi strokami.

Na analitični ravni ugotavljamo in empirično merimo okoljske posledice produkcije in reprodukcije sodobnih družb, ki so dosegle še nevideno stopnjo rabe in izrabe naravnih virov. Gre za objektivno selekcijo trajnostnih in netrajnostnih ravnanj. Pri tem je ključna ocena nosilne sposobnosti okolja in pa realno predvidevanje morebitnih (tehnoloških) inovacij, ki lahko vplivajo na bolj trajnostno rabo naravnih virov. Analitična faza je predvsem naravoslovno-tehnična presoja vplivov »obratovanja« tehnološko in potrošniško intenzivnih modernih družb na okolje. Analitska raven naj bi torej prispevala kar najbolj kredibilne informacije o doseganju ali preseganju nosilnih sposobnosti. Bistvena informacija analitske ravni je časovna razsežnost, tj. presoja, koliko časa imamo ob določenih pogojih še na voljo za preprečevanje nepovratnih okoljskih škod.

Normativna raven je presoja med analitičnimi ugotovitvami o realnih posledicah rabe naravnih virov in obremenjevanja okolja ter stopnjo in načinom družbenega odzivanja na te ugotovitve. Tudi najbolj razvite (post)moderne družbe se velikokrat ne odzivajo racionalno in reflektivno, zato lahko predvidimo širok razpon odzivov, od ravnodušnosti do precejšnjega dviga motivacije in tudi dejanskega spreminjanja netrajnostnega ravnanja v trajnostno. Za oceno trajnostnega ravnanja so uporabne informacije o tem, katere družbene skupine sploh zaznavajo analitične ugotovitve in katere se tudi aktivno odzivajo. Še nikoli doslej družbene razlike niso bile tako velike in še nikoli doslej se družbe med seboj niso tako razlikovale v stopnji rabe naravnih virov in obremenjevanja okolja. Zaradi tega je visoka diferenciranost odzivov normalna in pričakovana. Razlike so velike tudi znotraj homogenih družb in tudi neodvisne od stopnje okoljskih obremenitev. Dejstvo potrjuje tezo, da norme, tj. vrednote, ki vplivajo na ravnanje, niso v neposredni zvezi z netrajnostnimi praksami. Na vedenje očitno vpliva širok spekter interesnih, ekonomskih, kulturnih, psiholoških, lahko pa tudi naključnih dejavnikov. Za uvajanje trajnostnih načel v družbeno prakso je zelo pomembna ocena, zakaj in kako nastaja večja ali manjša razlika med analitskimi ugotovitvami in normativnim odzivanjem na te ugotovitve. Bistvena značilnost koncepta je presoja (ne)okoljskih ravnanj glede na konkretne družbene, ekonomske, kulturne značilnosti. Če npr. poseka drevo nekdo,

ki se s tem dejanjem ubrani mraza, je z normativnega vidika nekaj povsem drugega, kot če seka premožen veleposestnik.

Na strateški ravni opazimo, da razlike med analitično in normativno ravni precej otežujejo oziroma praktično onemogočajo enotno strategijo za doseganje trajnostnega razvoja. Upravljanje, regulacija, spodbujanje, izvajanje različnih politik, kratka strateško delovanje za doseganje trajnostnih ciljev, mora biti prilagojeno zelo raznovrstnim pogojem na vseh nivojih, od lokalnega do globalnega. Izoblikovanje in legitimizacija politik trajnostnega razvoja je zato zahtevna strokovna naloga, ki močno obremenjuje upravljavske zmožnosti. Lahko rečemo, da večinoma tudi presega upravljavsko znanje, zmožnosti in motivacijo. To je eden pglavitnih razlogov za zatekanje na pavšalne obrazce in nezmožnost preseganja zgolj všečne oziroma modne deklarativne ravni uvodničarskega izrekanja za trajnostni razvoj (Kos 2004, 335–7).

»Opisana zasnova trodelne strukture trajnostnega razvoja jasno pokaže kompleksnost in radikalnost tega koncepta« (Kos 2004, 338). Sredstvo, s katerim bi lahko dosegli upoštevanje načel trajnostnega razvoja, lahko predstavlja tudi koncept globalnega izobraževanja.

4.4.1 Globalno izobraževanje⁴

Globalno izobraževanje je pogled na izobraževanje, ki izhaja iz tega, da sodobni ljudje živimo in vplivamo drug na drugega v vse bolj globaliziranem svetu. Zato je za izobraževanje bistvenega pomena, da imajo ljudje možnost in sposobnost izražati svoje poglede in vlogo v globalni, medsebojno povezani družbi ter svoje razmišljanje deliti z drugimi, razumeti in razpravljati o celovitih odnosih med družbenimi, okoljskimi, političnimi in gospodarskimi vprašanji, ki so jim skupna, ter razvijati nove poti razmišljanja in delovanja (Center sever-jug Sveta Evrope 2008, 10).

Opredelitev pojma globalnega izobraževanja je več. Maastrichtska deklaracija o globalnem izobraževanju pravi, da je globalno izobraževanje »izobraževanje, ki ljudem

---

⁴ Globalno izobraževanje številne države (npr. Irska) enačijo s pojmom izobraževanja za razvoj oziroma razvojnega izobraževanje

odpira oči in um za resničnosti globaliziranega sveta ter jih prebuja, zato da bi bilo mogoče uresničiti pravičnejši svet, v katerem bi bilo več enakosti in človekovih pravic za vse« (Center sever-jug Sveta Evrope 2008, 10).

»Globalno izobraževanje pomeni, da vključuje izobraževanje za razvoj, izobraževanje za človekove pravice, izobraževanje za trajnost, izobraževanje za mir in preprečevanje konfliktov ter medkulturno izobraževanje; kar predstavlja globalno razsežnost izobraževanja za državljanstvo« (prav tam).

Z globalnim izobraževanjem so tesno povezane tri glavne faze transformativnega učenja: analiza sedanjih razmer po svetu, vizija možnih alternativ zdaj prevladujočih modelov in proces sprememb, ki bodo vodile v odgovorno globalno državljanstvo. Cilj takega učenja je krepitev medsebojnega poznavanja in kolektivnega samozavedanja. Postavlja se po robu pohlepu, neenakosti in egocentričnosti s sodelovanjem in solidarnostjo med ljudmi namesto ločevanja ljudi s tekmovanjem, konflikti, strahom in sovraštvom.

Globalno izobraževanje kot transformativno učenje ponuja možnost za spremembe na lokalnih ravneh, da bi vplivalo na globalno v smislu vzpostavitve državljanstva s participativnimi strategijami in metodami, tako da se ljudje učijo s prevzemanjem odgovornosti, ki jih ni mogoče prepuščati samo vladam in drugim odločevalcem.

Program globalnega izobraževanja temelji tudi na priporočilih v Resoluciji št. 1318 Parlamentarne skupščine Sveta Evrope, po katerih naj bi države članice »spodbujale globalno izobraževanje, da bi okrepile ozaveščenost javnosti o trajnostnem razvoju, ob upoštevanju bistvenega pomena globalnega izobraževanja za pridobitev znanja in veščin, ki jih vsi državljani potrebujejo, da kot usposobljeni državljani sveta razumejo, sodelujejo in kritično vplivajo na globalno družbo« (Center sever-jug Sveta Evrope 2008).

Cilji programa globalnega izobraževanja sodijo v okvir Unescovega desetletja izobraževanja za trajnostni razvoj. Program se navezuje na Milenijske razvojne cilje, njegov namen pa je tudi prek partnerstev in povezovanja v mreže omogočiti razpravo in dialog med nosilci političnega odločanja, organizacijami civilne družbe in strokovnjaki.

Z razvijanjem zasnove globalnega izobraževanja je povezana vrsta mednarodnih dokumentov. Vsak od njih po svoje opozarja na ključne točke in bogati ta projekt. Gre za uresničevanje vizije, ki je potrebna, da bi prešli k modelu partnerstva med narodi, kulturami in religijami na mikro- in makroravneh. Transformativno učenje skozi globalno izobraževanje zahteva globok, strukturni premik v temeljnih načelih mišljenja, občutenja in delovanja. Izpostavil bom dokument Agenda 21, ki je nastal na Konferenci Združenih narodov okolju in razvoju v Riu de Janeiru, v obdobju med 3. in 14. junijem leta 1992.

- Agenda 21, Poglavje 36: Pospeševanje izobraževanja, ozaveščenosti javnosti in usposabljanja:

»Izobraževanje, vključno s formalnim izobraževanjem, ozaveščenost javnosti in usposabljanje bi bilo treba priznati za proces, v katerem lahko posamezniki in družbe kar najbolj uresničijo svoje zmogljivosti. Izobraževanje je ključnega pomena za spodbujanje trajnostnega razvoja in izboljševanje zmožnosti ljudi za reševanje okoljskih in razvojnih vprašanj« (Združeni narodi 1992).

- Izobraževanje za razvoj lahko predstavlja tudi koncept vzdržne oz. trajnostne potrošnje:

»Uporaba dobrin in storitev, ki zagotavljajo osnovne človeške potrebe in izboljšajo kvaliteto življenja hkrati pa minimizirajo uporabo naravnih virov, tako da so le-ti na voljo tudi prihodnjim generacijam« (Raven in drugi 2008, 594).

»Vzdržna potrošnja želi pri posamezniku vzpodbuditi preseganje osebnih interesov pri nakupovanju. V to se vključuje poleg ekoloških vplivov nakupovanja tudi vprašanje lastniškega kapitala, človekovih pravic, političnih dimenzijah vzdržnosti v procesu proizvodnje in potrošnje. Vidiki vzdržne potrošnje zagotavljajo vodila za zmanjšanje negativnega vpliva potrošnje na družbo in okolje« (prav tam).

Pri konceptu vzdržne potrošnje gre predvsem za izobraževanje in osveščanje o tem, kakšne so negativne posledice prekomerne potrošnje. Pri tem morajo sodelovati vsi družbeni akterji: vlada, podjetja, potrošniki in civilna družba oziroma nevladne organizacije. Zelo

močno vlogo igrajo vlade in podjetja, saj vlada postavlja zakone in regulacije ter infrastrukturo, ki predstavljajo okolje in okvirje, v katerih deluje podjetje. Podjetja z družbeno in okoljsko odgovornim poslovanjem na trgu lahko prodajajo stvari, ki so manj škodljive. Glavna vzpodbuda za podjetja predstavljajo potrošniki, ki bi podjetjem narekovali kaj si želijo imeti, vendar pa je potrebno imeti za takšne potrošnike, ki so osveščeni in odgovorni, dobro komunikacijsko strategijo za osveščanje in izobraževanje, katero s kritičnim in argumentiranim pristopom priskrbi civilna družba in nevladne organizacije ter javno šolstvo. Civilna družba kontrolira vse akterje, hkrati pa nevladne organizacije potrebujejo finančno vzpodbudo, ki jo dobijo s strani vladnih struktur in podjetji. Vsem akterjem mora biti v interesu, da delujejo trajnostno in vzdržno (United Nations Environment Programme).

Ugotavljam, da ima koncept globalnega izobraževanja izjemen pomen za izgradnjo globalne zavesti, ter igra pomembno vlogo pri implementacij trajnostnega razvoja. Pri vsem tem, pa je potrebno upoštevati tudi dejstvo, ki je povezano z razvojem konvergentnih tehnologij (KT), ki predstavlja sinergijo štirih področij znanosti in tehnologije, ki vsako zase in v medsebojni povezavi izjemno hitro napredujejo. To so nanoznanosti in nanotehnologije, biotehnologije in biomedicine, vključno z genskim inženiringom, informacijske in komunikacijske znanosti in tehnologije, kognitivne znanosti, znotraj tega še posebej kognitivne nevroznanosti. To so področja znanstvenega raziskovanja, ki v njihovi medsebojni povezavi, vodijo do številnih odkritij, ki vnašajo revolucionarne spremembe na vsa področja človekovega delovanja. V manj kot treh desetletjih lahko KT privedejo do radikalnih revolucionarnih sprememb človekovih telesnih in umskih zmožnosti, delovne produktivnosti ljudi, komunikacij in izobraževanja, aeronavtika, prehranjevanja in kmetijstva, trajnostnega in inteligentnega okolja. Z nastopanjem KT pa se porajajo tudi nekatere širše družbene in etične dileme, ki so povezane s pretiranim podrejanjem zasebnim ekonomskim interesom, ter brisanjem mej med družbo in naravo, hkrati pa lahko drastično spremenijo tudi temeljne predstave o človeku, družbi in kulturi, ki jih ohranjajo družboslovne paradigme raziskovanja (Mali 2009, 93–105).

5 Sklep

V prihodnosti bomo morali vsi skupaj, vse bolj razvijati samorefleksijo in odgovornost, se zamisliti nad tem, ali je naše delovanje smiselno in učinkovito ter na sistemski ravni poskušati doseči spremembe načel v svetovnem sistemu ter tako »asfaltirati makadamsko pot« do trajnostnega razvoja.

V zgornjo misel me je prepričala ugotovitev, da globalno gospodarstvo ne deluje v skladu z načeli trajnostnega razvoja družbe. To dokazujejo predvsem negativne posledice globalizacije, negativni vplivi na okolje in družbena neenakost, ki so posledica zmanjševanja stroškov in nastanka potrošniške kulture z namenom, da bi se zagotovila ekonomska rast in dobiček, ki zagotavljata obstoj v globalnem gospodarstvu.

Nadalje ugotavljam, da je globalno gospodarstvo pospešilo proces globalizacije, saj se njegovo delovanje čuti tako pri ekonomskem, političnem, kulturnem in vsakdanjem življenju, kar se kaže predvsem v nastanku globalne kulture. Kompleksnost fenomena globalizacije potrjujejo različni pogledi na njene procese.

Koncept trajnostnega razvoja je že močno prisoten in uveljavljen ter predstavlja smernico za razvoj družbe v prihodnosti. To se kaže predvsem v njegovi razširjenosti v mednarodni skupnosti, ki jo predstavljajo mednarodne organizacije, inštituti in agencije.

Izgradnja globalne zavesti z načeli trajnostnega razvoja je možna, vendar pa mora njegova implementacija potekati hkrati na vseh ravneh družbenega delovanja. To lahko dosežemo z interdisciplinarnim pristopom k reševanju problemov, ki združuje analitično, normativno in strateško raven, ter s konceptom globalnega izobraževanja. Potrebno pa je upoštevati tudi dejstvo, da lahko razvoj konvergentnih tehnologij drastično spremeni naše dojemanje človekovega delovanja na Zemlji.

Ridley (2010) navaja Tasmance, kot primer nazadovanja kulture v razvoju zgolj zato, ker je bila kritična misel premajhna, da bi se njihove ideje uspešno oplajale in realizirale. Pri tem zagovarja hipotezo, da je učinkovita izmenjava idej med ljudmi ključni vzrok napredka in tudi glavni vir novih idej. Če je res tako, je globalizacija dobra za človeštvo.

6 Literatura

- Arjun, Appadurai. 1996. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Dicken, Peter. 2007. *Global shift: mapping the changing contours of the world economy, 5th Edition*. New York: The Guilford Press.
- Durkheim, Emile. 1954. *The elementary forms of religious life*. New York: The Free Press.
--- 1960. *The Division of labour in Society*. New York: The Free Press.
- Ećimović, Timi, Matjaž Mulej, Rashmi Mayur in Boris Mažur, ur. 2002. *Systems thinking and climate change (against a big »tragedy of commons of all of us)*. Korte: SEM, Institute for climate change.
- Ferfila, Bogomil. 2007. *Globaliziranost sodobnega sveta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Okereke, Chuckwumerije. 2008. *Global Justice and neoliberal Environmental Governance*. London and New York: Routledge.
- Held, David. 2004. *A globalizing world? Culture, economics, politics*. New York: Routledge.
- Kos, Drago. 2004. Tri ravni trajnostnega razvoja. *Teorija in praksa* 41 (1–2): 332–339
- Mali, Franc. 2009. Ali obstajajo etične meje razvoja onvergentnih tehnologij? *Časopis za kritiko znanosti* 37 (237): 93–106.
- *McDonalds*. Dostopno prek: <http://www.mcdonalds.com/us/en/> (15. Avgust 2010)
- Mrak, Mojmir. 2002. *Mednarodne finance*. Ljubljana: GV založba.
- Pešić, V. Radmilo. 2002. *Ekonomija prirodnih resursa i životne sredine*. Beograd: Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Pickering, Kevin T. in Lewis A. Owen. 1994. *An introduction to Global environmental issues*. London: Routledge.
- Raven H. Peter, Linda R. Berg in David M. Hassenzahl. 2008. *Environment, 6th edition*. San Francisco: John Wiley and & Sons Inc.
- Ritzer, George. 1993. *The Mcdonaldization of society: an investigation into the changing character of contemporary social life*. Newbury Park: Pine Forge Press.

- Ridley, Matt. 2010. *The Rational Optimist: How prosperity evolves*. New York: HarperCollins.
- Robertson, Roland. 1992. *Globalization: Social theory and global culture*. London: SAGE Publications.
- Center sever-jug Sveta Evrope. 2008. *Smernice za globalno izobraževanje: Zasnova in metodologije globalnega izobraževanja za izobraževalce in oblikovalce politike*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za mladino.
- Soros, George. 2002. *George Soros on globalization*. New York: Public affairs
- SSKJ. 2001. Ljubljana: DZS.
- Svetličič, Marjan. 2004. *Globalizacija in neenakomeren razvoj v svetu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- *The Earth Charter Initiative*. Dostopno prek: <http://www.earthcharterinaction.org/content/> (15. avgust 2010).
- Lechner J. Frank in John Boli, ur. 2000. *The globalization reader*. New Jersey: Blackwell Publishers Inc.
- *World Trade Organization*. Dostopno prek: <http://www.wto.org> (10. julij 2010).
- *United Nations Environment Programme*. Dostopno prek: <http://www.unep.org/themes/consumption/index.asp> (2. julij. 2010).
- United Nations. 2004. *World population to 2300*. Dostopno prek: <http://www.un.org/esa/population/publications/longrange2/WorldPop2300final.pdf> (2. julij 2010).
- Wallerstein, Immanuel. 2005. *World - Systems Analysis. An introduction*. Durham: Duke University press.
- WCED. 1987. *Our Common future*. Oxford: Oxford university press.
- *World food programme*. Dostopno prek: <http://www.wfp.org/hunger> (2. julij 2010).
- *World Wild Fund*. Dostopno prek: <http://wwf.panda.org/> (2. julij 2010).
- Wunderlich, Jens-Uwe in Meera Warriar. 2007. *A Dictionary of Globalization, First edition*. London and New York: Routledge.
- Združeni narodi. 1992. *Agenda 21, Poglavje 36: Pospesjevanje izobraževanja, ozaveščenosti javnosti in usposabljanja*. Dostopno prek: <http://habitat.igc.org/agenda21/a21-36.htm> (10. avgust 2010).